

JAARBOEK

VAN HET

NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

XXVIII. 1941.

AMSTERDAM

UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP

1941.

Oortjes en Duiten van Friesland.

Voor zoover mij bekend is, is buiten het Muntboek van VERKADE nog nimmer iets geschreven over de oortjes en duiten van Friesland en toch leerde mijn eigen verzameling mij reeds, dat de weinige en onnauwkeurige afbeeldingen, die VERKADE geeft, niet in staat zijn ons een indruk te geven van de rijke verscheidenheid, die hierin bestaat. Dit werd voor mij de aanleiding om eens een nader onderzoek in te stellen. Helaas is het mij niet mogen gelukken in de archieven iets naders omtrent de geschiedenis en den omvang van dezen muntslag te vinden, maar, dank zij de welwillende medewerking van de directie van het Friesch Museum, was ik wel in staat de belangrijke verzameling oortjes en duiten van het Friesch Genootschap te raadplegen en vele stukken uit deze verzameling af te beelden. Wat de afbeeldingen betreft, moge ik te voren opmerken, dat ik de voorkeur heb gegeven aan teekeningen, omdat foto's van, maar al te vaak eenigszins gesleten, koperen munten zelden duidelijk zijn, al hebben teekeningen weder het bezwaar, dat kleine onjuistheden niet te vermijden zijn.

I. DE OORTJES.

VERKADE geeft in zijn *Muntboek* vijf teekeningen van Friesche oortjes, maar daaronder is er één (Pl. 226 No. 4), die, naar ik vermoed, gemaakt is naar een slecht bewaarde

munt, die niet van Friesland was, maar een nabootsing door de graven van Reckheim geslagen. Ik kom aan het slot van dit eerste gedeelte op deze munt nog terug. Alle andere oortjes vertoonen op de voorzijde het borstbeeld van een Fries tusschen de letters F en O, die ik als een afkorting van Friesch Oortje beschouwde, maar de heer VAN KERKWIJK deed mij de lezing *Frisiae Ordines* aan de hand, wat wel aannemelijk lijkt, aangezien ook een enkele maal de afkorting F-OR op deze munten voorkomt. Het omschrift luidt steeds „*NISI DOMINVS NOBISCVM*”, gelijk we dit op het meerendeel der Friesche munten aantreffen. Op de keerzijde hebben deze munten het Friesche wapen met het omschrift „*MONETA NOVA ORDINVM FRISLÆ*”, dat echter zeer verschillend wordt afgekort en later nog de misleidende toevoeging ARG krijgt.

Het wettelijk gewicht van deze oortjes is mij, bij het ontbreken der officiële bescheiden, niet bekend, doch aangezien het zwaarste der door mij gewogen oortjes 4,21 gram bedroeg, vermoed ik, dat het wettelijk gewicht wel gelijk zal zijn geweest aan dat der Zeeuwsche oortjes, nl. 58 in een Trooisch Mark of 4,24 gram.

In het algemeen geeft de voorzijde der oortjes weinig verschillen te zien, de keerzijde echter des te meer. Allereerst scheiden we de oortjes in twee groepen door te letten op den vorm van de kroon. Bij de eerste groep is het wapen gedekt door een kleine parelkroon, welke geheel of nagenoeg geheel binnen den binnencirkel blijft, terwijl bij de tweede groep het wapen gedekt is door een veel grootere open kroon, die tusschen den binnen- en buiten-cirkel is geplaatst, zoodat het begin en het einde van het omschrift er door gescheiden zijn.

Als we ons nu voorloopig tot de eerste groep beperken, dan blijkt spoedig, dat we een tweede scheiding kunnen

maken door te letten op den vorm van het wapen. Aanvankelijk is het wapen van boven rechthoekig en van onderen rond, terwijl later de bovenhoeken versierd zijn en het wapen van onderen gepunt is.

Als eerste serie krijgen we dus de oortjes, die een wapen hebben, dat van boven rechthoekig en van onderen rond is en dat gedekt is door een kleine parelkroon, die geheel of nagenoeg geheel binnen den binnencirkel blijft. Deze oortjes dragen bijna steeds een jaartal, doch ik bezit één exemplaar, dat geen jaartal draagt en dat ik juist daarom als het oudste der geheele reeks beschouw. Wanneer dit oortje geslagen is, is natuurlijk niet zeker, maar aangezien door geen enkele provincie na 1581 koperen oortjes geslagen zijn, voordat Zeeland in 1601 daartoe overging¹⁾ en de oudste gedateerde Friesche oortjes van 1608 zijn, vermoed ik, dat het hier bedoelde oortje wel in 1606 of 1607 geslagen zal zijn.

No. 1. z.j.

{	leeuwte NISI × DOMINVS × NOBISCVM ×	verz. v. D. W., F. M. No. 9 (Plaat I)
	leeuwte MONE × NOVA × ORDINVM × FRISLÆ	

Hierop volgen de oortjes van 1608, welke jaargang in nagenoeg alle verzamelingen voorkomt, maar het aantal varianten is hier zeer groot. Het Friesch Museum bezit veertig oortjes van dit jaar, die bij onderzoek tot twee scherp gescheiden varianten blijken te behooren; bij de eerste variant (No. 2) is het jaartal boven de kroon geplaatst en steekt de kroon een weinig buiten den binnencirkel uit, bij de tweede variant (No. 3) bevindt

¹⁾ Dat VERKADE 57-3 geen oortje is, meen ik reeds afdoende te hebben aangetoond in *Jaarboek XXIV*, blz. 88, hetzelfde geldt ook voor VERKADE 75-5.

zich het jaartal, evenals bij de oortjes der volgende jaren, in het omschrift links boven de kroon, welke hier, evenals bij No. 1, geheel binnen den binnencirkel blijft. Deze beide varianten laten nog meer verschillen in de afkorting der woorden zien, terwijl enkele exemplaren van No. 3 in het veld op de v.z. or in plaats van o hebben. Ik laat dan hier, zoowel als bij alle volgende oortjes, buiten beschouwing de vele varianten, die men nog kan vinden, als men let op de plaatsing van de zwaardpunt en de letters F en o t.o.v. de woorden van het omschrift op de voorzijde of op de plaatsing der woorden, den stand der blokken of den vorm der leeuwen in het wapen op de keerzijde.

No. 2. 1608 (jaartal boven de kroon).

<i>a</i>	{ leeuwtje NISI × DOMINVS × NOBISCVM × / ° 16 ° 08 ° MONE × NOVA × ORDINVM × FRI	F. M. No. 1 (Plaat I)
<i>b</i>	{ NISI × DOMINVS × NOBISCVM × ° 16 ° 08 ° MONE × NOVA × ORDINVM × FRI	F. M. No. 2
<i>c</i>	{ leeuwtje NISI × DOMINVS × NOBISCVM × ° 16 ° 08 ° MONE × NOVA × ORDIN × FRI ×	Verz. VISSER, F. M. No. 3 (Plaat I)
<i>d</i>	als 2 <i>c</i> maar zonder × achter NOBISCVM	F. M. No. 4 <i>a</i>
<i>e</i>	als 2 <i>c</i> maar met NOBISCVM ××	F. M. No. 4 <i>b</i>
<i>f</i>	als 2 <i>c</i> maar met 1 ° 60 ° 8	F. M. No. 5
<i>g</i>	{ NISI × DOMINVS × NOBISCVM × ° 16 ° 08 ° MONE × NOVA × ORDIN × FRI ×	F. M. No. 6 (VERK. 131-3) verz. v. d. W.
<i>h</i>	als 2 <i>g</i> maar met 1 ° 60 ° 8 °	F. M. No. 7

Van No. 2*c* bezit het Friesch Museum ook een fraaien gouden afslag, welk exemplaar voor de teekening op onze plaat werd gebruikt.

No. 3. 1608 (jaartal in het omschrift).

- a* { leeuwtje × NISI × DOMINVS × NOBISCVM × F. M. No. 10
 { leeuwtje MONE × NOVA × ORDINVM × FRISIÆ × 1608 × (Plaat I)
- b* als 3*a*, maar zonder × achter het jaartal F. M. No. 11
- c* { leeuwtje NISI × DOMINVS × NOBISCVM × F. M. No. 12
 { leeuwtje MONE × NOVA × ORDINVM × FRISIÆ × 1608 ×
- d* { NISI × DOMINVS × NOBISCVM × F. M. No. 13*a, b*
 { leeuwtje MONE × NOVA × ORDINVM × FRISIÆ × 1608 ×
- e* als 3*d* maar in het veld der v.z. or i.p.v. o. F. M. No. 13*c, d*
 (Plaat II)
- f* { leeuwtje NISI × DOMINVS × NOBISCVM × F. M. No. 14
 { leeuwtje MONE × NOVA × ORDINVM × FRISI × 1608
- g* { leeuwtje NISI × DOMINVS × NOBISCVM × F. M. No. 15
 { leeuwtje MONE × NOVA × ORDINVM × FRI × 1608 (Plaat I)
- h* { leeuwtje NISI × DOMINVS × NOBISCVM × F. M. No. 16
 { MONE × NOVA × ORDINVM × FRI × 1608 ×
- i* { NISI × DOMINVS × NOBISCVM × F. M. No. 17
 { leeuwtje MONE × NOVA × ORDINVM × FRI × 1608
- j* { leeuwtje - rozet ° NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM F. M. No. 15*c*
 { leeuwtje MONE × NOVA × ORDINVM × FRI × 1608

Nos. 3*f—i* met groote 8 (zie plaat I) zullen bij exemplaren op kleine, onregelmatig gevormde muntplaatjes geslagen, waarop de stempel van de munt niet in zijn geheel voorkomt, spoedig 1600 in plaats van 1608 doen lezen. Ik vestig hier de aandacht op, omdat een oortje van 1600 wel eens ten onrechte genoemd wordt.

De oortjes van 1609, die veel minder voorkomen, dan die van 1608, zijn in hoofdzaak gelijk aan No. 3, maar de keerzijde heeft geen leeuwte, enkele exemplaren hebben echter op de voorzijde evenals No. 3j behalve het leeuwte een rozet, die we ook nog op enkele oortjes van latere jaren aantreffen en die waarschijnlijk als meesterteeke van den muntmeester WILLEM VAN VIERSSEN is bedoeld, terwijl het leeuwte het muntteeken van de Friesche Munt te Leeuwarden is.

No. 4. 1609.

a	{ leeuwte × NISI × DOMINVS × NOBISCVM × MONE × NOVA × ORDINVM × FRI × 1609	verz. v. d. W., F. M. No. 20 (Plaat I)
b	als 4a maar zonder × tusschen leeuwte en NISI	F. M. No. 21
c	als 4a maar met NOBISCVM ×	F. M. No. 24
d	{ leeuwte × NISSI × DOMINVS × NOBBISCVM × × MONE × NOVA × ORDINVM × FRI × 1609	F. M. No. 25
e	{ leeuwte NISI · DOMINVS · NOBISCVM · rozet × MONE × NOVA × ORDINVM × FRI × 1609	F. M. No. 22
f	{ leeuwte, rozet · NISI · DOMINVS · NOBISCVM MONE × NOVA × ORDINVM × FRI × 1609	F. M. No. 23

De dubbele s op No. 4d is ontstaan door het verspringen van den stempel.

We merken hierbij nog even op, dat Nos. 3j, 4e en 4f de eenige oortjes der eerste serie zijn, die op de voorzijde punten in plaats van kruisjes tusschen de woorden hebben, op alle oortjes van de volgende series komen nog slechts punten tusschen de woorden voor, zoowel op de voorzijde als op de keerzijde, met No. 6c als eenige uitzondering.

Oortjes van 1610 ken ik niet, wel echter twee zilveren proefslagen van dat jaar. De eerste is een vierkante, of liever ruitvormige proefslag, die in het Friesch Museum wordt bewaard, de andere is een ronde zilveren proefslag, die uit het kabinet WESTHOFF in de collectie RIJNBENDE kwam (veilingcatalogus No. 1548), vandaar in 1890 overging in de verzameling van J. W. STEPHANIK (veilingcatalogus 1904 No. 3174) om daarna met de collectie VAN HAVRE in 1907 nogmaals bij FREDERIK MULLER te worden geveild (No. 1454) en thans in het bezit bleek te zijn van den heer VISSER te Haarlem. Het eenige oortje in koper, dat ik van dit jaar vermeld vond, komt voor bij JOSEPH NEUMANN, *Beschreibung der bekanntesten Kupfermünzen* (Prag 1861).

No. 5. 1610.

a	{	leeuwtje NISI × DOMINVS × NOBISCVM ×	vierkant zilver:
			F. M. No. 26
		leeuwtje MONE × NOVA × ORDINVM × FRISI × 1610	zilver:
			verz. VISSER (Plaat I)

b	als voren maar	FRISIAE × 1610	NEUMANN 12318
---	----------------	----------------	---------------

De oortjes der tweede serie onderscheiden zich van die der eerste serie door het wapen, dat nu niet meer van boven rechthoekig en van onder rond is, doch een bovenlijn heeft, die aan beide kanten in een voluut eindigt, terwijl de onderzijde gepunt is. Bij sommige oortjes dezer serie vinden we evenals bij No. 4e en f weder een rozet naast het leeuwtje. De woorden der omschriften zijn steeds door punten gescheiden, behalve op de keerzijde van No. 6c.

No. 6. 1611.

- $a \left\{ \begin{array}{l} \text{leeuwtje NISI \cdot DOMINVS \cdot NOBISCV rozet} \\ \text{leeuwtje MONE \cdot NOVA \cdot ORDINVM \cdot FRI \cdot 1611} \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{F. M. No. 31} \\ \text{(Plaat I)} \end{array}$
- $b \left\{ \begin{array}{l} \text{leeuwtje rozet NISI \cdot DOMINVS \cdot NOBISCV} \\ \text{leeuwtje MONE \cdot NOVA \cdot ORDINVM \cdot FRI \cdot 1611} \end{array} \right. \quad \text{F. M. No. 30}$
- c een slecht bewaard exemplaar, dat echter
 op de keerzijde duidelijk $\times$ ORDINVM $\times$ FRI
 $\times$ 1611 heeft en dus een overgang van
 de eerste naar de tweede serie vormt. F. M. No. 32

No. 7. 1612.

- $a \left\{ \begin{array}{l} \text{leeuwtje NISI \cdot DOMINVS \cdot NOBISCV} \cdot \\ \text{leeuwtje MONE \cdot NOVA \cdot ORDINVM \cdot FRISI \cdot 1612} \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{verz. v. D. W.,} \\ \text{F. M. No. 35} \\ \text{(Plaat I) (NEUMANN 12319)} \end{array}$
- $b \left\{ \begin{array}{l} \text{rozet NISI \cdot DOMINVS \cdot NOBISCV} \cdot \\ \text{leeuwtje MONE \cdot NOVA \cdot ORDINVM \cdot FRISI \cdot 1612} \cdot \end{array} \right. \quad \text{F. M. No. 36}$
- $c \left\{ \begin{array}{l} \text{leeuwtje NISI \cdot DOMINVS \cdot NOBISCV} \cdot \\ \cdot \text{ MONE \cdot NOVA \cdot ORDINVM \cdot FRI \cdot 1612} \end{array} \right. \quad \text{F. M. No. 37}$
- $d \left\{ \begin{array}{l} \text{leeuwtje NISI \cdot DOMINVS \cdot NOBISCV \cdot rozet} \\ \cdot \text{ MONE \cdot NOVA \cdot ORDINVM \cdot FRI \cdot 1612} \end{array} \right. \quad \text{F. M. No. 38}$
- $e \left\{ \begin{array}{l} \text{leeuwtje rozet NISI \cdot DOMINVS \cdot NOBISCV} \cdot \\ \cdot \text{ MONE \cdot NOVA \cdot ORDINVM \cdot FRI \cdot 1612} \end{array} \right. \quad \text{F. M. No. 39}$

No. 8. 1616.

- $a \left\{ \begin{array}{l} \text{leeuwtje NISI \cdot DOMINVS \cdot NOBISCV} \cdot \\ \text{leeuwtje MONE \cdot NOVA \cdot ORDINVM \cdot FRIS \cdot 1616} \end{array} \right. \quad \text{F. M. No. 42}$

b { leeuwjtje NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM ° F. M. No. 40
 { leeuwjtje MO NOVA ORDINVM FRISI 1616

c { leeuwjtje NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM ° F. M. No. 41
 { leeuwjtje MO § NOVA § ORDINVM § FRIS § 1616 § (Plaat I)
 (NEUMANN 12320)

d { leeuwjtje ° NISI § DOMINVS § NOBISCVM ° VERK. 216-2
 { leeuwjtje MO § NOVA § ORDINVM § FRIS § 1616 §

No. 7*b* is te veel gesleten om uit te maken of de woorden door punten dan wel door dubbele punten zijn gescheiden. Of Nos. 8*c* en 8*d* inderdaad verschillend zijn of dat de dubbele punten op de voorzijde van No. 8*d* een fout van VERKADE zijn is niet uit te maken, zoolang we niet weten, waar zich het exemplaar bevindt, dat deze afteekende.

Als laatste oortje van deze serie krijgen we een oortje zonder jaartal, dat zich van alle andere oortjes onderscheidt door de kroon, die nog wel een parelkroon is, maar nu van boven afgedekt door een beugel met drie parels. Bovendien is de kroon hoger geplaatst en wordt het begin en einde van het omschrift er door gescheiden, zoodat No. 9 reeds een overgang naar de derde serie vormt.

Bij enkele duiten van 1616 en 1617 zullen we deze kroon ook aantreffen.

No. 9. z. j. ($\pm$ 1617).

{ leeuwjtje ° NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM ° verz. VISSER,
 { MO ° NOVA ° ORDINVM ° FRISI ° F. M. No. 43 (Plaat II)

Met No. 9 zijn de oortjes der tweede serie en daarmee ook der eerste groep beëindigd. We moeten nog even opmerken, dat de oortjes dezer tweede serie een kroon

hebben, die als regel geheel binnen den binnencirkel blijft, maar soms (Nos. 6a, 8b en 8c) een weinig daarboven uitsteekt.

We gaan thans over tot de tweede groep, omvattende alle oortjes, die boven het wapen een groote open kroon hebben, die tusschen binnen- en buitencirkel is geplaatst. Ook deze groep is weder gemakkelijk te splitsen, maar de verschillende series zijn moeilijker te dateeren, omdat de oortjes van deze groep meerendeels geen jaartal dragen. Allereerst vinden we ook hier beide wapenvormen. De oortjes met het versierde wapen zijn, behalve die van 1618 en 1620, steeds zonder jaartal geslagen, terwijl die, welke een wapen met rechte hoeken hebben, eveneens meestal geen jaartal dragen, doch ook met de jaartallen 1646, 1647 en 1648 voorkomen (mogelijk ook 1649, zooals ik op twee mijner exemplaren meen te lezen en welk jaar ook vermeld wordt in de Catalogus van het kabinet van 's Rijks Munt.) Hieruit blijkt reeds, dat de oortjes met het rechthoekige wapen de laatste serie moeten vormen, zoodat we ons eerst zullen bezig houden met de oortjes, die een versierd wapen hebben. Deze oortjes vormen nog twee series, doordat aanvankelijk niet, doch later wel op de keerzijde de aanduiding ARG^o voorkomt, welke aanduiding ook op de oortjes der laatste serie (met rechthoekig wapen) steeds voorkomt. Met welk doel deze voor koperen munten zoo vreemd aandoende toevoeging is aangebracht, weten wij niet en kunnen wij er slechts naar gissen²⁾. In ieder geval is deze wijziging, gezien

²⁾ De heer M. SCHULMAN vermoedt, dat het omschrift MO NOVA ARG. niet staat in de beteekenis van „Nieuwe zilveren munt”, maar aangeeft dat deze koperen munten tegen zilveren ingewisseld kunnen worden, zoodat het publiek met gerustheid deze koperen stukken in betaling kon nemen.

de oortjes van 1618 en 1620, tusschen deze beide jaren aangebracht.

De oortjes der derde serie (zonder ARG °) beginnen met een aan VERKADE onbekend gebleven oortje, dat zich van alle andere oortjes onderscheidt, doordat hier het jaartal op de voorzijde voorkomt.

Op enkele van deze oortjes komt — voor het laatst — nog de rozet voor.

No. 10. 1618.

a	{	leeuwtje NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM ° 1618	F. M. No. 50
		MON ° NOVA ° ORDINVM ° FRI rozet	(Plaat I)

Hiervan bezit het Friesch Museum ook een zilveren proefslag.

b	{	leeuwtje NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM ° 1618	F. M. No. 51
		MONE ° NOVA ° ORDINVM ° FRIS	(NEUMANN 12322)

No. 11. z. j. (± 1619).

a	{	leeuwtje ° NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM °	F. M. No. 57
		MO ° NOVA ° ORDINVM ° FRISI	

b	{	leeuwtje (?) NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM °	F. M. No. 52
		MO ° NOVA ° ORDINVM ° FRIS °	

c	{	leeuwtje NISI ° DNOMINVS ° NOBISCVM °	F. M. No. 53
		MO ° NOVA ° ORDINVM ° FRIS °	(VERK. 131-2)

d	{	leeuwtje ° NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM °	F. M. No. 55
		MONE ° NOVA ° ORDIN ° FRIS	verz. VISSER

e	{	leeuwtje ° NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM °	F. M. No. 54
		MONE ° NOVA ° ORDIN ° FRI °	

f	{	leeuwtje NIS ° DOMINVS ° NOBISCVM °	F. M. No. 56
		MONE ° NOVA ° ORDIN ° FRI °	(RIJNBENDE 1546) (Plaat II)

De oortjes der vierde serie beperken zich tot een oortje van 1620 en eenige oortjes zonder jaartal, die zich alleen door de toevoeging ARG ° in het omschrift der keerzijde van die der derde serie onderscheiden. No. 14 heeft echter geheel andere versieringen naast het wapen dan alle voorgaande oortjes, welke versieringen we echter ook nog op enkele oortjes der laatste serie zullen aantreffen.

Alle oortjes dezer serie hebben in tegenstelling met de oortjes der andere series een punt voor het omschrift der keerzijde.

Ook deze serie begint met een aan VERKADE onbekend gebleven oortje van 1620, dat het jaartal boven de kroon heeft.

No. 12. 1620.

{	leeuwtje (?) NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM	F. M. No. 60
}	16ZO MO NOVA ARG ORDIN ° FRI	(Plaat II)

No. 13. z. j. (± 1626).

<i>a</i>	{	leeuwtje ° NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM °	F. M. No. 65
	}	° MO ° NOVA ° ARG ° ORDIN ° FRIS	
<i>b</i>		als voren maar ° FRI °	verz. v. d. W.
<i>c</i>	{	als voren maar ° FRI	verz. v. d. W., F. M. No. 66
	}		(Plaat II)
<i>d</i>		als voren maar ° FR	verz. v. d. W., F. M. No. 67

Het nu volgende oortje is gelijk aan No. 13, maar heeft geheel andere, brilvormige, versieringen naast en onder het wapen.

No. 14. z. j.

a	{ leeuwte • NISI • DOMINVS • NOBISCVM • ° MO • NOVA • ARG • ORDIN • FR •	F. M. No. 62 (Plaat II)
b	{ ° NISI • DOMINVS • NOBISCVM • ° MO • NOVA • ARG • ORDIN • FRI	F. M. No. 61
c	{ ° NISI • DOMINVS • NOBISCVM ° MO • NOVA • ARG • ORDIN • FR	F. M. No. 63

Ten slotte de oortjes der vijfde en laatste serie. Deze oortjes komen nog het meest voor, maar doordat ze lang in omloop zijn gebleven, zijn de meeste stukken slecht bewaard. Van de gedateerde oortjes is vooral het laatste cijfer van het jaartal gewoonlijk niet of slecht leesbaar, zoodat vaak jaartallen worden vermeld, die ik nimmer met zekerheid kon vaststellen (1641, 1645, 1647, 1649). De eenige twee jaren, die zonder twijfel bestaan zijn 1646 en 1648. De oortjes van 1648 hebben in het wapen bijna altijd leeuwen met afgebroken voorpooten, terwijl bij de oortjes van 1646 de leeuwen nog gaaf zijn. Aangezien nu de twijfelachtige oortjes van 1641 en 1645, die ik gezien heb, leeuwen met afgebroken voorpooten hebben, vermoed ik, dat dit alle foutieve lezingen van 1648 zijn.

Aan het hoofd van deze serie plaats ik een oortje, dat dezelfde eigenaardige brilvormige versieringen naast en onder het wapen heeft als No. 14. Deze beide oortjes zullen wel tusschen 1630 en 1640 geslagen zijn, helaas laten de muntmeestersrekeningen ons hier in de steek en moeten we ons met een gissing tevreden stellen.

No. 15. z. j.

a	{ leeuwte • NISI • DOMINVS • NOBISCVM • ° MO • NOVA • ARG • ORDIN • FRI	verz. v. d. W., F. M. No. 70, verz. VISSER
b	als voren maar • FR	verz. v. d. W., F. M. No. 71 (Plaat II)

Het volgende oortje heeft weder de gewone versieringen naast en onder het wapen, maar is overigens gelijk aan No. 15.

No. 16. z. j.

<i>a</i>	{ leeuwtje ° NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM ° MO ° NOVA ° ARG ° ORDIN ° FRIS	F. M. No. 75
<i>b</i>	als voren maar ° FRI °	verz. v. d. W.
<i>c</i>	als voren maar ° FRI	verz. v. d. W., F. M. No. 76 (Plaat II)

De zilveren proefslag van het Friesche Museum werd voor de afbeelding gebruikt.

<i>d</i>	als voren maar ° FR °	verz. v. d. W., F. M. No. 77
<i>e</i>	als voren maar ° F °	F. M. No. 78
<i>f</i>	als voren maar ° F	(VERK. 131-1)
<i>g</i>	als voren maar zonder F	verz. v. d. W., F. M. No. 79

No. 17. 1646.

<i>a</i>	{ leeuwtje ° NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM ° MO ° NOVA ° ARG ° ORDIN ° FR ° 1646	verz. v. d. W. (Plaat II)
<i>b</i>	als voren maar ° F ° 1646	F. M. No. 85

No. 18. 1647(?).

	{ leeuwtje ° NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM ° MO ° NOVA ° ARG ° ORDIN ° 1647	F. M. No. 98 (NEUMANN 12321)

No. 19. 1648.

- a { leeuwjtje (?) NISI • DOMINVS ..... F. M. No. 93
 { ..... ORDIN • F • 1648
- b { leeuwjtje • NISI • DOMINVS • NOBISCVM • F. M. Nos. 90—92,
 { MO • NOVA • ARG • ORDIN • 1648 verz. v. d. W., (Plaat III)
 (RIJNBENDE 1545)

Voor de afbeelding heeft een zilveren proefslag van het Friesch Museum gediend.

No. 20. 1649(?).

- { leeuwjtje • NISI • DOMINVS • NOBISCVM verz. v. d. W.
 { MO • NOVA • ARG • ORDIN • 1649 (Plaat III)

Gemakshalve laten we hieronder nog een algemeen overzicht der oortjes volgen, waarin I het rechthoekige, II het versierde wapen voorstelt; K is de kleine parelkroon, G is de groote open kroon, terwijl A de gewone, B de brilvormige versieringen naast en onder het wapen aangeeft.

Serie	Nr.	Jaartal	Wapen	Kroon	Versiering	ARG.	Plaats van het jaartal
Eerste (type V. 131-3)	1	z. j.	I	K	A	zonder	—
	2	1608	I	K	A	zonder	Boven de kroon.
	3	1608	I	K	A	zonder	In het omschrift der keerzijde.
	4	1609	I	K	A	zonder	In het omschrift der keerzijde.
	5	1610	I	K	A	zonder	In het omschrift der keerzijde.
Tweede (type V. 216-2)	6	1611	II	K	A	zonder	In het omschrift der keerzijde.
	7	1612	II	K	A	zonder	In het omschrift der keerzijde.
	8	1616	II	K	A	zonder	—
Derde (type V. 131-2)	9	z. j.	II	gew. K	A	zonder	—
	10	1618	II	G	A	zonder	In het omschrift der voorzijde.
Vierde (VERK. —)	11	z. j.	II	G	A	zonder	—
	12	1620	II	G	A	met	Boven de kroon.
	13	z. j.	II	G	A	met	—
	14	z. j.	II	G	B	met	—
Vijfde (type V. 131-1)	15	z. j.	I	G	B	met	—
	16	z. j.	I	G	A	met	—
	17	1646	I	G	A	met	In het omschrift der keerzijde.
	18	1647	I	G	A	met	In het omschrift der keerzijde.
	19	1648	I	G	A	met	In het omschrift der keerzijde.
	20	1649	I	G	A	met	In het omschrift der keerzijde.

OMSCHRIFTEN.

Op beide zijden kruisjes tusschen de woorden: Nos. 1, 2, 3, 4*a—d*, 5.

Op de voorzijde punten, op de keerzijde kruisjes: Nos. 3*d*, 4*e—f*, 6*c*.

Op beide zijden punten tusschen de woorden: Nos. 6*a—b*, 7 t/m 20.

Afwijkingen van het normale omschrift NISI DOMINVS NOBISCVM:

NOBSCVM	No. 3 <i>c</i> .
NOBISCM	No. 4 <i>c</i> .
NOBBISCVM	No. 4 <i>d</i> .
NOBISCV	No. 6 <i>a</i> .
DNOMINVS	No. 11 <i>c</i> .
NIS	No. 11 <i>f</i> .
DOMINS	No. 20.

Op de keerzijde:

MONE	Nos. 1 t/m 7, 8 <i>a</i> , 10 <i>b</i> , 11 <i>d—f</i> .
MON	No. 10 <i>a</i> .
MO	Nos. 8 <i>b—d</i> , 9, 11 <i>a—c</i> , 12 t/m 20.
ORDINVM	Nos. 1, 2 <i>a—b</i> , 3 t/m 10, 11 <i>a—c</i> .
ORDEN	Nos. 2 <i>c—h</i> , 11 <i>d—f</i> , 12 t/m 20.
FRISLÆ	Nos. 1, 3 <i>a—c</i> .
FRISI	Nos. 3 <i>f</i> , 5, 7 <i>a—b</i> , 8 <i>b</i> , 9, 11 <i>a</i> .
FRIS	Nos. 8 <i>a</i> , <i>c—d</i> , 10 <i>b</i> , 11 <i>b—d</i> , 13 <i>a</i> , 16 <i>a</i> .
FRI	Nos. 2, 3 <i>g—j</i> , 4 <i>a—f</i> , 5, 6, 7 <i>c—e</i> , 10 <i>a</i> , 11 <i>e—f</i> , 12, 13 <i>b—c</i> , 14 <i>b</i> , 15 <i>a</i> , 16 <i>c</i> .
FR	Nos. 13 <i>d</i> , 14 <i>a—c</i> , 15 <i>b</i> , 16 <i>d</i> , 17 <i>a</i> .
F	Nos. 16 <i>e</i> , 17 <i>b</i> , 19 <i>a</i> .

- Leeuwtje op beide zijden: Nos. 1, 3a—c, f—g, j, 5, 6,
7a, 8.
- Leeuwtje op de voorzijde: Nos. 2a, c—f, 3h, 4, 7c—e,
9 t/m 13, 14a, 15 t/m
20.
- Leeuwtje op de keerzijde: Nos. 3d, e, i, 7b.
- Geen leeuwtje: Nos. 2b, g, h, 14b, c.
- Rozet: Nos. 3j, 4e, 6a, 7b, d, e, 10a.

NABOOTSTINGEN.

Er komen, hoewel niet veelvuldig, nabootsing van de Friesche oortjes voor, die door de graven van Reckheim geslagen zijn. Gelijk bekend is, hebben deze graven talrijke Noord- en Zuid-Nederlandsche, Luiksche en Duitsche munten nagebootst, ten einde hun munten in deze landen in omloop te kunnen brengen en de muntslag daardoor meer winstgevend te maken. De nabootsing der Friesche oortjes komen echter veel minder voor, dan bijv. die der Utrechtsche of Friesche duiten. Toch moet ook hiervan nog een belangrijk aantal geslagen zijn, gezien de vele stempels, die hiervan bestaan.

Vier dezer oortjes zijn afgebeeld in het werk van J. WOLTERS „*Notice historique sur l'ancien comté impérial de Reckheim, Province de Limbourg* (Gand 1848), terwijl ook JOSEPH NEUMANN in zijn „*Beschreibung der bekantesten Kupfermünzen*” (Prag 1861) er eenige beschrijft.

De beide oortjes, die ik hiervan bezit, hebben evenals VERKADE 226-4 op de voorzijde het omschrift DOMINVS ° MIHI ° ADIVTOR °, het eerste is in hoofdzaak gelijk aan WOLTERS No. 72, het heeft echter op de voorzijde duidelijk F—o en een adelaar als muntteeken, terwijl op de keerzijde het wapenschild een versierde bovenlijn heeft. Mijn andere exemplaar komt bij WOLTERS niet voor, het heeft

op de voorzijde een ander borstbeeld, eveneens tusschen F - o en op de keerzijde staat COM · DE · RECH °. Een overeenkomstig, maar sterk afgesleten oortje berust in het Friesch Museum. Vermoedelijk heeft VERKADE een dergelijk afgesleten oortje in handen gehad en heeft hij voor zijn afbeelding (226-4) het omschrift der keerzijde maar er bij gefantaseerd. Dergelijke Oortjes, maar met het borstbeeld tusschen F - R en een leeuwje als muntteeken zijn afgebeeld bij WOLTERS (No. 69) en in de *Revue de la numismatique belge* van 1852 (Pl. V-10 en 11).

Een geheel andere nabootsing dezer oortjes, met op de voorzijde het omschrift COM · DE · LIND · REC · en op de keerzijde FERD · II · D · G · ROM · IMP ·, is bij WOLTERS afgebeeld, zoowel met de leeuwen in het wapen naar links (No. 70) als naar rechts (No. 71). Van beide varianten berust een exemplaar in het Friesch Museum.

Eenige dezer oortjes, die we hieronder nader omschrijven, zijn op Plaat III afgebeeld.

I a borstbeeld tusschen F - o	}	(adelaar) · DOMINVS · MIHI · ADIVTOR · verz. v. D. W. (Plaat III A) MON · NOVA · COM · D · RECH ·
-------------------------------	---	--

b als a maar borstbeeld tusschen R - D (WOLTERS 72, NEUMANN 13530).

c als voren maar zesbladige rozet als muntteeken (NEUMANN 13531).

d als b maar REC · (*Revue belge* 1884, No. 98a).

e als d maar MICH · (*Revue belge* 1884, No. 98b).

f als voren maar borstbeeld tusschen R - o (Cat. SMIDT v. GELDER 5592).

g als voren maar COM ° DE ° RECH ° verz. v. d. W.
(Plaat III B)

h als voren maar borstbeeld tusschen P - O (VERKADE
226-4, NEUMANN 13532) F. M. No. 102 (Plaat III C)

i als voren maar borstbeeld tusschen F - R (WOLTERS
69, NEUMANN 13533).

j als *i* maar ADVTOR ° IMP (*Revue belge* 1852, pl. V-10,
NEUMANN 13537) (Plaat III F)

k als *j* maar D ° REC × IEM - 16 - 40 (*Revue belge* 1852,
pl. V-11, NEUMANN 13538).
(in het wapenschild een horizontale streep tusschen
beide leeuwen).

II <i>a</i> borstbeeld tusschen F - O	}	(leeuwjtje?) COM ° DE ° LIND
		° REC ° (WOLTERS 70, NEUMANN 13534,
		F. M. No. 101)
		(Plaat III E)
		FERD ° II ° D ° G ° R (OM ° IMP °)

b als *a* maar in plaats van de letters D een omgekeerde
G (NEUMANN 13535, *Revue belge* 1884, No. 102).

c als voren, maar de leeuwen in het wapen naar rechts
(WOLTERS 71, NEUMANN 13536, F. M. No. 102)
(Plaat III D)

II. DE DUITEN.

De oudste duit is m.i. ongetwijfeld de eenige duit, die
zonder jaartal geslagen is en waarvan VERKADE (Pl. 216,
No. 3) een zeer slechte afbeelding geeft. Zoowel op grond

van den vorm van het wapen, als op grond van het gewicht ($\pm 3\frac{1}{4}$ gram) dateer ik deze duit op ± 1582 .

No. 21. z. j.

{	(leeuwkje) ° NISI ° DOMINVS ° NOBISCVM °	F. M. No. 1 en 2
{	FRI - ° - SIA in krans (A)	(Plaat IV)

Alle tot in 1653 geslagen Friesche duiten hebben op de keerzijde de provinciennaam in een krans, doch deze krans varieert sterk, om nu niet telkens een lange omschrijving te moeten geven, noem ik de krans:

A als boven en onder een rozet en links en rechts twee bollen of ringen staan;

B als rechts en links een rozet en onder en boven twee bollen of ringen staan;

C als zoowel boven en onder als links en rechts een rozet staat.

Verder wil A¹ of B¹ zeggen, dat de bladeren van de krans met de punt naar de beide bollen gekeerd zijn en A² of B², dat de bladeren met de punt naar de rozetten gekeerd zijn.

Na de uitgifte van No. 21 werd voorloopig geen kopergeld meer geslagen, eerst in 1604 begon Friesland, gelijk met Holland, West-Friesland en Zeeland weder duiten te slaan, die toen aanzienlijk lichter waren dan voorheen. Een Friesche instructie voor deze duiten is mij niet bekend, daar echter de zwaarste der door mij gewogen duiten, die alle in circulatie waren en dus reeds aan oorspronkelijk gewicht hadden ingeboet, $2\frac{1}{2}$ gram woog, lijkt het mij zeer goed mogelijk, dat het wettelijk gewicht wel evenals voor West-Friesland 85 in een mark Trooysch (2,9 gram) zal hebben bedragen.

De duiten dezer serie zijn in hoofdzaak gelijk aan VERKADE 131-4, al moet ik dadelijk opmerken, dat ik nimmer een duit gezien heb, die in het omschrift DOM ° vertoonde.

Evenals bij de oortjes is het aantal varianten enorm groot en zal ik mij beperken tot de verschillen in de omschriften en de kronen.

Het omschrift luidt gewoonlijk NISI · DNS · NOBISCVM of NOBISCV, maar in de eerste jaren vinden we ook NISI · DOMINVS · NOBISCV en NISI · DOMIN · NOBISCVM.

Aangezien het een gewoon verschijnsel is, dat bij den eersten muntslag het omschrift nog volledig is, doch bij latere stempels steeds meer wordt afgekort, neem ik aan, dat de oudste stempel van 1604 wel NISI · DOMINVS · NOBISCV als omschrift gehad zal hebben, al heb ik deze duit ook nimmer gezien, maar alleen vermeld gevonden bij NEUMANN. Duiten van 1605 met dit omschrift berusten in de verzameling van het Friesch Genootschap. Stempels met NISI · DOMIN · NOBISCVM vonden we van 1604 en 1605. Stempels, waarbij het omschrift boven de kroon begint en eindigt en de woorden door kruisjes gescheiden zijn vonden we van 1604, 1605, 1606 en 1611.

Het wapen is gedekt door een open kroon, die echter in de jaren 1604—1613 iets anders van vorm is, dan in de jaren 1616—1620, daartusschen vinden we in 1611, 1616 en 1617 ook een kleine parelkroon, die in de beide laatste jaren afgedekt is door een beugel met drie parels als op het oortje No. 9 voorkwam. De eerste duiten (1604—1611) hebben geen muntteeken, de latere (1613—1620) hebben een leeuwte als muntteeken, dat in 1613 vóór het omschrift, in 1616—1620 onder het wapen, in 1617 echter ook boven het wapen staat en bij sommige duiten van 1620 ook op de keerzijde voorkomt.

Op enkele duiten van 1604 en 1605 komt een klaverblaadje zonder steel, op enkele duiten van 1606 een rozet voor, waarin we misschien meesterteeekens moeten zien.

Na deze algemeene opmerkingen laten we thans de omschrijving der gevonden stempels volgen.

No. 22. 1604.

<i>a</i>	{ NISI ° DOMINVS ° NOBISCV FRI - SIA - 1604 in krans (A)	NEUMANN 12323
<i>b</i>	{ NISI ° DOMIN ° — ° NOBISCVM FRI - SIA - 1604 in krans (A ¹)	F. M. No. 14
<i>c</i>	{ × NI — SI × DNS — NOBISC - VM FRI - SIA - 1604 in krans (A ¹)	F. M. No. 5 <i>bis</i>
<i>d</i>	{ NISI ° DNS ° - ∞ - (zuil?) NOBISCVM FRI - SIA - 1604 in krans (A ¹)	F. M. No. 3 (Plaat IV)
<i>e</i>	{ NISI ° DNS ∞ - ° - (zuil?) NOBISCVM FRI - SIA - 1604 in krans (A ¹)	F. M. No. 4
<i>f</i>	{ NISI ° DNS - ° NOBISCV(M) FRI - SIA - 1604 in krans (A ¹)	F. M. No. 5 (Plaat IV)

No. 23. 1605.

<i>a</i>	{ ° NISI ° DOMINVS ° NOBISCV ⁷ IRI - SIA - 1605 in krans (A ¹)	F. M. No. 11, ook 9 ⁴ (Plaat IV)
<i>b</i>	{ NISI ° DOMIN ° - ° NOBISCVM IRI - SIA - 1605 in krans (A ¹)	F. M. No. 15
<i>c</i>	{ × NI - SI × DNS × - × NOBISC - VM FRI - SIA - 1605 in krans (A ¹)	F. M. No. 15 <i>bis</i>

- d* { NISI ° DNS - ° - NOBISCVM   F. M. No. 7, 9, 9bis
       { FRI - SIA - 1605 in krans (A¹)   (Plaat IV)
- e* { ° NISI ° DNS & - ° NOBISCVM   F. M. No. 8
       { FRI - SIA - 1605 in krans (A¹)   (Plaat IV)
- f* { NISI ° DNS - NOBISCV   F. M. No. 15ter, verz. v. d. W.
       { FRI - SIA - 1605 in krans (A¹)
- g* { NISI ° DNS - NOBISCV   F. M. No. 15^a
       { FRI - SIA - 1605 in krans (A²)
- h* { ° NISI ° DNS ° & NOBISCVM °   F. M. No. 6
       { FRI - SIA - 1605 in krans (B¹)   (Plaat IV)
- i* { ° NISI ° DNS - ° - NOBISCVM   F. M. No. 10
       { FRI - SIA - 1605 in krans (B¹)
- j* { NISI ° DNS - NOBISCV   F. M. No. 9ter en 13
       { FRI - SIA - 1605 in krans (B¹)
- k* { NISI DNS - NOBISCV   F. M. No. 12
       { FRI - SIA - 1605 in krans (B¹)   (Plaat IV)

In de veilingcatalogus WIGERSMA (No. 382) kwam een zilveren proefslag van 1605 voor.

No. 24. 1606.

- a* { × NI - SI × DNS × - NOBIS - CVM   F. M. No. 20^s
       { FRI - SIA - 1606 in krans (A¹)
- b* { NISI ° DNS - NOBISCV   verz. v. d. W., F. M. No. 18, 19,
       { FRI - SIA - 1605 in krans (A²)   20, 20bis (Plaat IV)
- c* { . . . . SI DNS NOBISCVM   F. M. No. 20ter
       { FRI - SIA - 1606 in krans (B¹)

d { NISI ° DNS - NOBISCV - M ° ☼ ° verz. v. d. W., F. M. No. 20^a
 { FRI - SIA - 1606 in krans (B¹)

e { NISI ° DNS - NOBISC - VM ° ☼ F. M. No. 16, 17 (Plaat IV)
 { FRI - SIA - 1606 in krans (B¹) F. M. 20^e (zilver)

In de veilingcatalogus J. SCHULMAN, Maart 1934 (No. 281) kwam eveneens een zilveren proefslag van 1606 voor.

No. 25. 1611.

a { × NI - SI × DNS × - × NOBIS - CVM F. M. No. 22ter
 { FRI - SIA - 1611 in krans (B¹)

b { . . . . - SI ° DNS ° - NOBISC - . . . . F. M. No. 21
 { FRI - SIA - 1611 in krans (A²) (Plaat IV)

c { . . . . . OBISCVM F. M. No. 22bis
 { FRI - SIA - 1611 in krans (B¹)

No. 26. 1611 (parelkroon).

{ NISI ° DNS ° - ° NOBISCVM F. M. No. 22
 { FRI - SIA - 1611 in krans (A²) (Plaat IV)

In het Friesch Museum berust nog een gesleten exemplaar (No. 22^a), dat waarschijnlijk onder dit nummer behoort, maar de krans B¹ heeft.

No. 27. 1613(?) over 1611 geslagen.

{ (leeuwtje) NISI ° DNO ° NOBISCVM F. M. No. 23
 { FRI - SIA - 1613(?) in krans (B¹) (Plaat IV)

No. 28. 1616 (kroon als Nos. 22—25).

{ ° NISI ° DNS (leeuwtje) NOBISCV ° F. M. No. 24
 { FRI - SIA - 1616 in krans (A¹) (Plaat IV)

No. 29. 1616 (parelkroon met bovenbeugel).

$a \left\{ \begin{array}{l} (NI)SI \circ DNS \text{ (leeuwtje)} \circ NOBISCVM ; \\ FRI - SIA - 1616 \text{ in krans (A}^1\text{)} \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{F. M. No. 25} \\ \text{(Plaat IV)} \end{array}$

$b \left\{ \begin{array}{l} \circ NISI \circ DNS \circ \text{ (leeuwtje)} \circ NOBISCVM \\ FRI - SIA - 1616 \text{ in krans (B}^1\text{)} \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{verz. v. d. W.,} \\ \text{F. M. No. 26} \end{array}$

No. 30. 1617 (kroon als No. 29).

$a \left\{ \begin{array}{l} \text{(leeuwtje)} \circ NISI \circ DNS \circ - NOBISCVM \\ FRI - SIA - 1617 \text{ in krans (A}^2\text{)} \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{verz. v. d. W.} \\ \text{(Plaat IV)} \end{array}$

b als a maar $(leeuwtje) NISI \circ DNS \circ - NOBISCVM$ F. M. No. 34

No. 31. 1617 (open kroon).

$a \left\{ \begin{array}{l} \circ NISI ; DNS \circ \text{ (leeuwtje)} NOBISCVM \circ \quad \text{zilveren proefslag} \\ FRI - SIA - 1617 \text{ in krans (A}^2\text{)} \quad \text{F. M. No. 30 (Plaat IV)} \end{array} \right.$

b als a maar $\circ NISI \circ DNS \circ$ verz. v. d. W., F. M. No. 32

c als b maar zonder punt achter $NOBISCVM$ F. M. No. 39, 39bis

$d \left\{ \begin{array}{l} \circ NISI \circ DNS \text{ (leeuwtje)} NOBISCVM \circ \quad \text{F. M. No. 31, 33, 35, 36} \\ FRI - SIA - 1617 \text{ in krans (A}^2\text{)} \end{array} \right.$

$e \left\{ \begin{array}{l} NISI DNS \text{ (leeuwtje)} NOBISCVM \\ FRI - SIA - 1617 \text{ in krans (A}^2\text{)} \end{array} \right. \quad \text{F. M. No. 37}$

$f \left\{ \begin{array}{l} NISI \circ DNS \text{ (leeuwtje)} NOBISCVM \\ FRI - SIA - 1617 \text{ in krans (A}^1\text{)} \end{array} \right. \quad \text{verz. v. d. W.}$

No. 32. 1618 (kroon als No. 31).

$a \left\{ \begin{array}{l} NISI \circ DNS \text{ (leeuwtje)} NOBISCVM \\ FRI - SIA - 1618 \text{ in krans (A}^2\text{)} \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{F. M. No. 41, 42} \\ \text{(Plaat IV)} \end{array}$

b als a maar $FRI - SIA - 1618$ in krans (A¹) F. M. No. 40

No. 33. 1619 (kroon als Nos. 31 en 32).

- $a \left\{ \begin{array}{l} \circ \text{ NISI } \circ \text{ DNS (leeuwtje) NOBISCVM } \circ \\ \text{FRI - SIA - 1619 in krans (A}^1\text{)} \end{array} \right. \begin{array}{l} \text{verz. v. D. W.} \\ \text{F. M. No. 44, 52, 54} \end{array}$
- $b \text{ als } a \text{ maar NOBISCV } \circ \qquad \text{F. M. No. 45}$
- $c \text{ als } a \text{ en } b \text{ maar NOBISCV :} \qquad \text{F. M. No. 46 (Plaat IV)}$
- $d \left\{ \begin{array}{l} \circ \text{ NISI } \circ \text{ DNS (leeuwtje) } \circ \text{ NOBISCV :} \\ \text{FRI - SIA - 1619 in krans (A}^2\text{)} \end{array} \right. \qquad \text{F. M. No. 48}$
- $e \left\{ \begin{array}{l} \text{NISI } \circ \text{ DNS - (leeuwtje) - NOBIS } \circ \\ \text{FRI - SIA - 1619 in krans (A}^2\text{)} \end{array} \right. \qquad \text{F. M. No. 53}$

No. 34. 1620 (kroon als Nos. 31—33).

- $a \left\{ \begin{array}{l} \text{NISI } \circ \text{ DNS } \circ \text{ (leeuwtje) NOBISCVM } \circ \\ \text{FRI - SIA - 1620 in krans (A}^1\text{)} \end{array} \right. \qquad \text{F. M. No. 58}$
- $b \text{ als } a \text{ maar NOBISCV :} \qquad \text{F. M. No. 59}$
- $c \left\{ \begin{array}{l} \text{NISI } \circ \text{ DNS (leeuwtje) NOBISCVM} \\ \circ \text{ (leeuwtje) } \circ \text{ - FRI - SIA - 1620 in krans (A}^1\text{)} \end{array} \right. \begin{array}{l} \text{F. M. No. 60} \\ \text{(Plaat V)} \end{array}$
- $d \text{ als } c \text{ maar NOBISCV :} \qquad \text{F. M. No. 61}$
- $e \text{ als } c \text{ en } d \text{ maar NOBISCV :} \qquad \text{F. M. No. 62}$

Een zilveren proefslag van dit jaar kwam voor in den veilingcatalogus STEPHANIK (No. 3268).

In de catalogi vindt men nog al eens duiden van 1620 type VERK. 131-5 vermeld; dit is een gevolg van slecht lezen, doordat, tengevolge van de korte lus, duiden van 1626 of 1629 ten onrechte voor 1620 worden aangezien.

Andere jaartallen dan de hier genoemde (1622, 1623, 1625) zullen wel eveneens op verkeerd lezen, dan wel op drukfouten in de catalogi berusten; gezien heb ik ze in

ieder geval niet, behoudens als nabootsing van Reckheim, die ik aan het slot der duiten zal bespreken. Om hier niet voor drukfouten te worden aangezien wil ik er nog op wijzen dat bij deze serie IRISIA (23a en b), DNO (27), DNOS (29a), NOBSCVM (30) en NOBICVM (31f) stempelfouten en geen drukfouten zijn.

De volgende serie duiten begint in 1626, toen door alle provincies duiten geslagen werden, die wederom lichter waren, dan die van 1604 nl. 116 in een Trooysch Mark of 2,12 gram, welk gewicht de best bewaarde Friesche duiten ook inderdaad halen.

De Friesche duiten van deze serie zijn van het type VERK. 131-5, zij onderscheiden zich van die der voorgaande serie door het minder fraaie wapenschild, dat hier van boven drie lobben heeft en bij den eersten slag aan zij- en onderkanten nog eenigszins versierd is, doch later slechts enkele sporen van versiering laat zien. De keerzijde heeft de beide eerste jaren een gewijzigde krans, die onder en boven, zoowel als rechts en links een rozet heeft (C), waarin de bladeren als regel rechtsomgaande (C²), doch bij den eersten slag links omgaande gericht staan (C¹). In de latere jaren komt weer de krans A in gebruik.

No. 35. 1626.

a	{	NISI ° DNS ° - ° NOBISCVM °	F. M. No. 65
	{	FRI - ° SIA ° - 1626 in krans (C ¹)	(Plaat V)
b	{	° NISI ° DNS - ° - NOBISCVM °	verz. v. d. W., F. M. No. 66, 67
	{	FRI - ° SIA ° - 1626 in krans (C ²)	(Plaat V)
c		als 35b maar FRI - SIA - 1626	F. M. No. 68
d		als c, maar zonder punten voor NISI en achter NOBISCVM	verz. v. d. W. F. M. No. 69, 70

No. 36. 1629.

- $a \left\{ \begin{array}{l} \circ \text{ NISI } \circ \text{ DNS } \circ \text{ NOBISCVM } \circ \\ \text{FRI} - \text{SIA} - 1629 \text{ in krans (C}^2\text{)} \end{array} \right. \quad \text{verz. v. d. W., F. M. No. 75}$
 (Plaat V)
- b zonder punten voor NISI en achter NOBISCVM F. M. No. 77
 en 78

No. 37. 1646.

- $a \left\{ \begin{array}{l} \text{NISI } \circ \text{ DNS } - \text{ NOBISCVM} \\ \text{FRI} - \circ \text{ SIA } \circ - 1646 \text{ in krans (A}^1\text{)} \end{array} \right. \quad \text{F. M. No. 86 en 87}$
 (Plaat V)
- b keerzijde zonder punten verz. v. d. W.

No. 38. 1647.

- $\left\{ \begin{array}{l} \text{NISI } \circ \text{ DNS } - \circ - \text{ NOBISCVM} \\ \text{FRI} - \text{SIA} - 1647 \text{ in krans (A}^2\text{)} \end{array} \right. \quad \text{verz. v. d. W., F. M. No. 90 en 91}$
 (Plaat V)

No. 39. 1648.

- $a \left\{ \begin{array}{l} \text{NISI } \circ \text{ DNS } - \circ - \text{ NOBISCVM} \\ \text{FRI} - \text{SIA} - 1648 \text{ in krans (A}^1\text{)} \end{array} \right. \quad \text{F. M. No. 95}$
- b letters en cijfers veel grooter verz. v. d. W., (Plaat V)
- c als a , maar punt achter NOBISCVM $\circ$ F. M. No. 97
 (Plaat IV)
- d als a , maar keerzijde $\overset{\circ}{\text{FRI}} - \circ \text{ SIA } \circ - 1648(?)$ in krans (C²)
 F. M. No. 96

No. 40. 1653.

- $a \left\{ \begin{array}{l} \text{NISI } \circ \text{ DNS } - \text{ NOBISCVM} \\ \text{FRI} - \text{SIA} - 1653 \text{ in krans (A}^1\text{)} \end{array} \right. \quad \text{verz. v. d. W., F. M. No. 116}$

<i>b</i> als <i>a</i> , maar NOBISCV °	F. M. No. 115
<i>c</i> als <i>a</i> , maar keerzijde krans (A ²)	verz. v. D. W.
<i>d</i> als <i>a</i> , maar keerzijde krans (A ³)	zilver: F. M. No. 110 en 111 (Plaat V) koper: verz. v. D. W.
<i>e</i> { NISI ° DNS - NOBISCV ° FRI - SIA - 1653 in krans (A ³)	F. M. No. 113
<i>f</i> als <i>e</i> maar voorzijde zonder punten	F. M. No. 114
<i>g</i> als <i>e</i> maar keerzijde met - SIA ° -	F. M. No. 117

Bij krans A³ staan alle bladeren links omgaande gericht.

De zilveren proefslagen wegen resp. 4,5 en 2,95 gram.

Andere jaartallen dezer serie, zooals 1625 (NEUMANN 12332), 1627 (Veilingcatalogus Baron RENGERS 960), 1640 (Veiling J. SCHULMAN, Feb. '03-2121), 1641 (NEUMANN 12334 = REINHARDT 4881), 1643 (Kab. 's Rijks Munt, Verz. LOPEZ SUASSO) en 1649 (STEPHANIK 3293), zullen waarschijnlijk wel berusten op verkeerd lezen van min of meer gesleten exemplaren, gezien heb ik ze in elk geval niet en de meeste catalogi zijn wat dit betreft niet erg betrouwbaar.

Na 1653 moeten we negentien jaar wachten alvorens er weer een duit geslagen wordt en deze (VERK. 131-6) blijft dan eenling in zijn serie, al beweert NEUMANN (No. 12340) in navolging van REINHARDT (No. 4885), dat er een overeenkomstige duit van 1671 zou bestaan, wat natuurlijk niet onmogelijk is, maar door mij niet wordt aangenomen, zoolang ik er geen gezien heb.

Deze duit heeft op de voorzijde een onversierd rechthoekig wapenschild met gewijzigde kroon en zonder omschrift en op de keerzijde het woord FRISLA, daarboven een leeuw en er onder het jaartal.

No. 41. 1672. verz. v. d. W., F. M. Nos. 130, 131
(Plaat V)

Daarna begint in 1675 een serie duiten, type VERK. 131-7, die als een verfraaiing van No. 41 zijn bedoeld. Op de voorzijde is de kroon gewijzigd en het wapenschild door een versiering, die aan de duiten 1604—1620 herinnert, omgeven. Op de keerzijde staat de leeuw nu tusschen versieringen, welke ook onder het jaartal zijn aangebracht. Veel varianten, afgezien van zeer kleine verschillen in leeuw en versieringen, geeft deze serie niet, het meest opvallende is het al dan niet voorkomen van verschillend gevormde rozetten ter weerszijden van het jaartal, zooals ik er op plaat V eenige van 1675 afbeeld.

No. 42. 1675.

- a* jaartal met Romeinsche I, zonder rozetten
verz. v. d. W., F. M. Nos. 137, 138
- b* als *a*, maar jaartal tusschen + vormige rozetten
F. M. No. 140
- c* als *a*, maar het cijfer 1 met gespleten voet
zilv. piedfort (5,2 gram)
F. M. No. 135 (Plaat V)
koper: F. M. No. 136
- d* als *c*, maar jaartal tusschen + vormige rozetten
verz. v. d. W.
- e* als *c*, maar jaartal tusschen punten
F. M. Nos. 143, 144
- f* als *c*, maar jaartal cursief tusschen × vormige rozetten
verz. v. d. W., F. M. No. 139

No. 43. 1681.

- a* jaartal tusschen $\times$ vormige rozetten verz. v. d. W.
F. M. Nos. 145—148
- b* jaartal tusschen ronde rozetten verz. v. d. W.

No. 44. 1682.

- a* jaartal tusschen $\times$ vormige rozetten verz. v. d. W.
F. M. No. 150
- b* jaartal tusschen $+$ vormige rozetten verz. v. d. W.
F. M. Nos. 151, 152
(Plaat V)
- c* jaartal tusschen ronde rozetten verz. v. d. W.
F. M. Nos. 153, 154

No. 45. 1684 (veel zeldzamer dan de andere jaren).

- jaartal tusschen $\times$ vormige rozetten F. M. No. 163
(Plaat V)

No. 46. 1685.

- a* jaartal tusschen $\times$ vormige rozetten verz. v. d. W.
F. M. No. 165
- b* jaartal tusschen ronde rozetten verz. v. d. W.
F. M. No. 166 (Plaat V)

No. 47. 1686.

- a* jaartal tusschen punten verz. v. d. W.
F. M. Nos. 170—172 (Plaat V)
- b* jaartal tusschen $+$ vormige rozetten F. M. No. 173

In het kabinet LOPEZ SUASSO berust een zilveren proefslag van 1681, in het kabinet van 's Rijks Munt een van 1685.

Ook van deze serie vond ik nog enkele andere jaartallen vermeld: 1683 (NEUMANN 12346 in navolging van REINHARDT), 1688 (LOPEZ SUASSO), 1690 (veilingcatal. Baron RENGERS 958); zoolang ik echter geen ontwijfelbare exemplaren gezien heb, neem ik ze niet op.

Er verlopen nu weer zestien jaar, alvorens de laatste serie duiten, waarvan VERKADE geen afbeelding geeft, verschijnt.

Vergeleken bij de voorgaande serie zien we veel verschillen, de kroon is anders van vorm, het wapen is van boven rechthoekig en van onderen gepunt en tusschen geheel andere versieringen geplaatst. Ook op de keerzijde zijn de versieringen gewijzigd. Deze duiten, geslagen overeenkomstig de voorschriften der Staten-Generaal op een gewicht van 68 in een Trooysch Mark = 3,62 gram, zijn bijna twee maal zoo zwaar als de vroegere duiten, die nu op een waarde van $\frac{1}{2}$ duit gesteld werden.

Veel variatie geven de duiten dezer serie niet; die van 1702 en 1703 hebben zoowel ter weerszijden van het jaartal als er onder vijfbladige rozetten, terwijl die der latere jaren zesbladige rozetten hebben. Op de duiten van 1724 en op een deel der duiten van 1723 vindt men boven de bovenste versieringen der keerzijde nog vier puntjes, maar veel meer verschillen ziet men niet.

No. 48. 1702. zilveren piedfort (5,65 gr.) F. M. No. 181
 zilver (3,9 gr.) F. M. No. 180
 Koper: verz. v. d. W., F. M. Nos. 183, 184
 (Plaat V)

- No. 49. 1703. zilver: F. M. No. 190
(3,55 gram) Plaat V
- No. 50. 1717. zilver (3,20 gram): F. M. No. 200
koper: verz. v. d. W., F. M. Nos. 202-204
(Plaat V)
- No. 51. 1723.
a zonder puntjes boven de bovenste versieringen
verz. v. d. W., F. M. Nos. 211, 212
b vier puntjes boven de bovenste versieringen
verz. v. d. W., F. M. Nos. 200, 213-216
(Plaat V)
- No. 52. 1724. zilver: F. M. No. 220 (3,30 gram)
koper: verz. v. d. W., F. M. Nos. 222-224
(Plaat V)

Zilveren proefslagen van duiten dezer serie zijn niet zeldzaam, deze komen ook van 1723 voor (STEPHANIK 3273, WIGERSMA 382). Een vierkante zilveren proefslag van 1703 berust in het kabinet LOPEZ SUASSO, een gouden proefslag van dat jaar kwam voor in de veiling J. SCHULMAN, Nov. 1925, No. 816. Of er koperen duiten van dit jaar bestaan is niet zeker, ik vond er alleen een vermeld in den veiling-catalogus Baron RENGERS (No. 958). In de verzameling van het Friesch Genootschap komt een duit voor (No. 195), waarop men 1713 zou kunnen lezen, het stuk is echter te veel gesleten om zekerheid te hebben. Ten slotte wordt een duit van 1715 vermeld in den veilingcatalogus J. SCHULMAN, Juni 1928, No. 236.

Na 1724 zijn in de Friesche munt, behalve de stuiver van 1738, geen munten meer geslagen, zoodat de beschrijving der Friesche koperen munten met No. 52 beëindigd

is. Echter wil ik nog iets mededeelen over de veelvuldig voorkomende Reckheimsche nabootsingen van Friesche duiten en enkele andere vervalschingen.

DUITEN VAN RECKHEIM.

VERKADE geeft in zijn Muntboek op plaat 132 zes afbeeldingen van Reckheimsche nabootsingen van Friesche duiten. Ook in de boven aangehaalde werken van J. WOLTERS en JOSEF NEUMANN worden eenige dezer duiten vermeld, evenals in enkele jaargangen van de *Revue de la numismatique belge*, terwijl ten slotte in het Friesch Museum en in mijn eigen verzameling nog enkele stukken voorkomen, die ik elders niet vermeld vond, daarom leek het mij gewenscht hier een overzicht te geven van alle Reckheimsche nabootsingen der Friesche duiten, waarvan sommige zeldzaam zijn, andere daarentegen veelvuldig voorkomen.

- a* Voorzijde: Gekroond wapen met staanden leeuw tusschen twee palmtakken.
Keerzijde: FRI - CIA - R in krans.
VERKADE 132-1, WOLTERS No. 77, NEUMANN No. 13525.
- b* Geheel als *a*, doch het wapen tusschen versieringen in plaats van palmtakken.
VERKADE 132-2.
- c* Voorzijde: Ongekroond wapen met staanden leeuw tusschen versieringen.
Keerzijde: FRI - CIA - R in krans.
WOLTERS No. 78, NEUMANN No. 13529.
- d* Geheel als *c*, maar op de keerzijde FRI - CIR in krans.
VERKADE 132-3, NEUMANN No. 13528.
- e* Als *c* en *d*, maar op de keerzijde ° FRI ° - ° CIR ° - 1621 in krans.
VERKADE 132-5.

- f* Als *c* en *d*, maar op de keerzijde FRI - CIR - 1641 in krans.
NEUMANN No. 13518.
- g* Voorzijde: Gekroond dubbel omlijnd wapen met staanden leeuw tusschen lauwertakken.
Keerzijde: FRI - CIA - R in krans.
NEUMANN No. 13526, *Revue belge* 1882, No. 114 (pl. XXII-24), Friesch Museum 231, 232, verz. v. d. W.
(Plaat VI)
- h* Als *g*, maar op de keerzijde FRI - CIA in krans.
WOLTERS No. 76.
- i* Als *g*, maar op de keerzijde FRE - CIA in krans.
NEUMANN No. 13527.
- j* Als *g*, maar op de keerzijde FRI - ° CIR ° - 1642 in krans.
Verz. v. d. W. (Plaat VI)
- k* 1 Voorzijde: Ongekroond Friesch Wapen tusschen krullen.
Keerzijde: ° FRI ° - ° CIR ° - in krans. .
STEPHANIK 5162.
- k* 2 Als voren, maar jaartal 1611.
NEUMANN No. 13519, verz. v. d. W. (Plaat VI)
- k* 3 Als voren, maar jaartal 1620.
STEPHANIK 5163.
- k* 4 Als voren, maar jaartal 1621.
VERKADE 132-6, WOLTERS No. 73, NEUMANN No. 13520,
Revue belge 1884, No. 99, Friesch Museum Nos. 240
t/m 242, verz. v. d. W. (Plaat VI)
- k* 5 Als voren, maar jaartal 1622.
Verz. v. d. W. (Plaat VI)

- k* 6 Als voren, maar jaartal 1629.
NEUMANN No. 13521.
- k* 7 Als voren, maar jaartal 1637.
Verz. v. D. W. (Plaat VI)
- k* 8 Als voren, maar jaartal 1638.
NEUMANN No. 13522 (RENESE 31545), Friesch
Museum Nos. 243, 244. (Plaat VI)
- k* 9 Als voren, maar jaartal 1639.
NEUMANN No. 13523 (RENESE 31547).
- k* 10 Als voren, maar jaartal 1642.
Friesch Museum Nos. 245 t/m 247, verz. v. D. W.
(Plaat VI)
- k* 11 Als voren, maar jaartal 1644.
Verz. v. D. W. (Plaat VI)
- k* 12 Als voren, maar jaartal 1650.
STEPHANIK 5166.
- k* 13 Als voren, maar jaartal 1653.
Friesch Museum Nos. 248, 249. (Plaat VI)
- k* 14 Als voren, maar jaartal 1655.
NEUMANN No. 13524 (RENESE 31549), verz. v. D. W.
(Plaat VI)
- l* Als *k*, maar keerzijde: TRA - REC - HEM in krans.
Revue belge 1882 (Pl. XXII-26).
- m* Voorzijde: Gekroond Friesch wapen tusschen krullen.
Keerzijde: ° FRI ° - ° CIR ° - ° in krans.
Friesch Museum No. 256. (Plaat VI)
- n* 1 Als *m*, maar keerzijde: ° FRI ° - ° CIR ° - 1641.
Verz. v. D. W. (Plaat VI)
- n* 2 Als voren, maar jaartal 1646.
Friesch Museum No. 255. (Plaat VI)

- o* Voorzijde: Friesch wapen gedekt door een hoed.
Keerzijde: ° FRI ° - ° CIR ° in krans.
VERKADE 132-4.
- p* 1 Voorzijde: West-Friesch wapen tusschen krullen.
Keerzijde: ° FRI ° - ° CIR ° - 1621.
RIJNBENDE 1554, STEPHANIK 5164, verz. v. d. W.
(Plaat VI)
- p* 2 Als voren, maar jaartal 1632.
RIJNBENDE 1554, STEPHANIK 5165.
- q* Voorzijde: Gekroond Friesch wapen, omschrift:
FERDINANDVS · C A . . . EC.
Keerzijde: ° - FER - DIN - 1626 in krans.
Friesch Museum No. 230. (Plaat VI)
- r* 1 Voorzijde: Gekroond Friesch wapen, omschrift:
COM ° IMPER ° IN ° REC °
Keerzijde: FER - DIN - ° ☞ ° in krans.
NEUMANN No. 13515.
- r* 2 Als voren, maar op de keerzijde: FER - DIN - 164 °
WOLTERS No. 54, NEUMANN No. 13516.
- r* 3 Als voren, maar voorzijde: COM ° IMPER ° IN ° RE
Keerzijde: ° ° ° - FER - DIN ° ° °
NEUMANN No. 13517.

Dit zijn dan de 35 verschillende duiten, die ik gevonden heb, maar volledig is dit lijstje nog niet. Enkele afgesleten stukken uit mijn eigen verzameling of die van het Friesch Museum bewijzen, dat er nog meer bestaan hebben. Voor zoover mij bekend, zijn de nummers *j*, *m*, *n* en *q* nog nimmer beschreven.

ANDERE VALSCHE DUITEN.

In het Friesch Museum berust een valsche duit, die blijkbaar als nabootsing der Friesche duiten door een van

de graven van den Bergh geslagen is, helaas is het omschrift slechts gedeeltelijk leesbaar, zoodat we een nadere indeeling nog achterwege moeten laten. We beelden dit stukje af op plaat VI onder *x*.

Daarop laten we nog twee duiten volgen, die dezelfde keerzijde en op de voorzijde hetzelfde wapen, doch verschillend omschrift hebben.

De eerste duit, met het omschrift *DEVS SPES MEA*, welke zoowel in het Friesch Museum als in mijn verzameling voorkomt, is blijkens mededeeling van Mr. BOELES afgebeeld door Mej. M. DE MAN in haar „*Over Zeeuwsche loodjes*” (Middelburg 1892, pl. IV, no. 9), de andere duit, die waarschijnlijk het omschrift *NISI DOMINVS NOBISCVM* heeft, berust in het Friesch Museum en is, voor zoover mij bekend, nog onbeschreven. Deze beide duiten beelden we af op plaat VI onder *y* en *z*. De beteekenis van de over elkaar geslagen *s* en *g* is mij niet duidelijk.

Het is jammer, dat de tijdsomstandigheden het niet mogelijk maakten de verzamelingen van het Rijkspenningkabinet en van 's Rijks Munt te Utrecht te raadplegen; we hopen echter later deze kabinetten te kunnen bezoeken en dan de vereischte aanvullingen te geven.

Ten slotte moge ik de directie van het Friesch Museum mijn hartelijken dank betuigen voor de mij geschonken gelegenheid om haar uitgebreide collectie te beschrijven en in het bijzonder den conservator Mr. P. C. J. A. BOELES voor zijn zoo zeer gewaardeerde medewerking. Ook den heer A. O. VAN KERKWIJK dank ik ten zeerste voor zijn deskundige hulp en voorlichting.

Ede, Augustus 1941.

A. VAN DER WIEL.

1

2c

3a

3g

2a

4a

5a

6a

7a

8c

10a

3 e

9

11 e

12

13 c

14 a

15 b

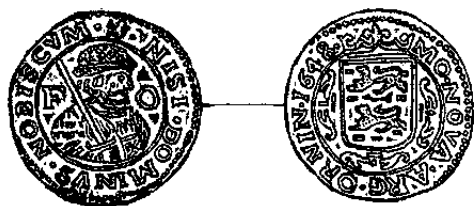
16 c

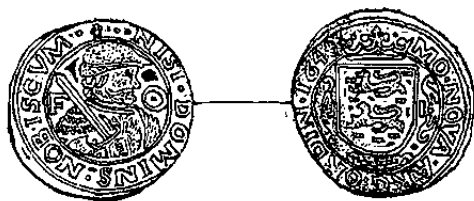
17 a

18

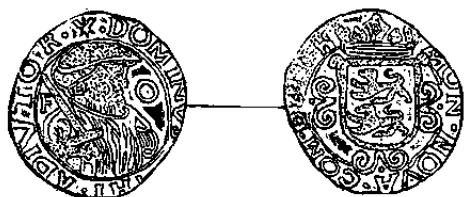

19b

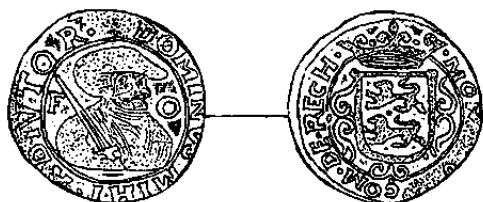

20

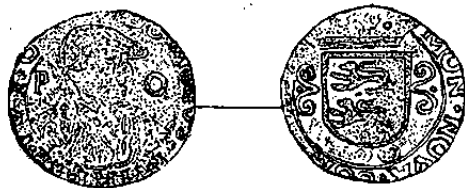
A—F. Reckheimsche Nabootsingen.

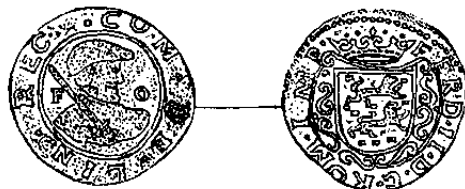
A

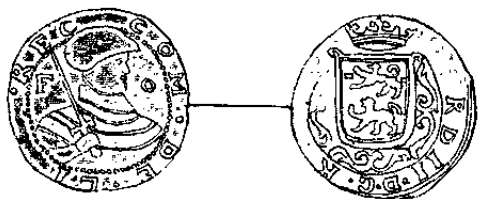
B

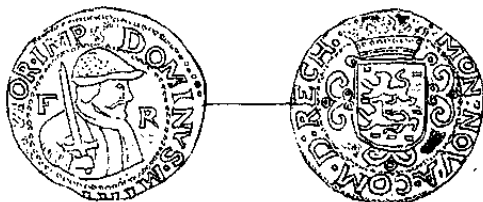
C

D

E

F

Oortjes van Friesland (19b—20).

21

22 d

22 b

23 d

23 a

23 c

23 e

23 k

24 b

24 e

25 b

26 a

27

28

29 a

30 a

31 a

32 b

33 c

34 c

35 a

35 b

36 a

37 a

38

39 c

39 b

40 d

41

1675

42 a

42 c

1675

42 d

1675

42 f

43 a

1675

42 e

44 b

45

46 b

47 a

51 a

48

49

50

52

q

k 2

k 4

k 5

k 7

k 8

k 10

k 11

k 13

k 14

m

n 1

n 2

p 1

g

h

z

x

y

Reckheimsche nabootsingen (g t/m q) en andere (x, y, z) van duiten van Friesland.